

ПРИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ НЕПОВНОЛІТНІМ: ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ

Проблема покарання, у тому числі неповнолітніх, займає важливе місце у кримінально-правовій доктрині. Покарання за вчинений злочин повинно бути справедливим, необхідним і достатнім для виправлення й попередження нових правопорушень. У Загальній частині чинного Кримінального кодексу України закріплено самостійний розділ XV - «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх». Практика застосування положень вказаного розділу свідчить про наявність в ньому певних прогалин та недоліків. Саме це обумовлює актуальність теми дослідження.

Проблему призначення покарання неповнолітнім досліджували такі вчені: М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.М. Бурдін, Н.І. Гуковська, А.І. Долгова, Г.М. Міньковський, Ю.Б. Мельникова, А.А. Павловська, І.М. Сабіров, О.О. Северин, М.О. Скрябін, М.С. Таганцев, О.І. Чернишов, Я.М. Шевченко, О.С. Яцун, Н.С. Юзікова та інші.

Відповідно до ст. 98 КК України до неповнолітніх, визнаних винними у вчиненні злочину, судом можуть бути застосовані такі основні види покарань: штраф, громадські роботи, виправні роботи, арешт та позбавлення волі на певний строк. Як додаткові покарання до неповнолітніх можуть бути застосовані штраф та позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю.

Аналіз норм розділу XV КК України показує, що покарання у вигляді арешту, виправних і громадських робіт може застосовуватися до неповнолітніх лише з шістнадцятирічного віку. Щодо осіб, які вчинили злочин у віці від 14 до 16 років, можуть бути застосовані тільки штраф та позбавлення волі. В. В. Родіонов зазначає, що встановлюючи такі обмеження, законодавець виходив із психологічної характеристики такого віку: нестійкості психічних процесів, відсутності достатнього життєвого досвіду, знань, навичок тощо [2, 92].

Відповідно до статті 99 КК України, штраф застосовується лише до неповнолітніх, що мають самостійний дохід, власні кошти або майно, на яке може бути звернене стягнення. Однак, як свідчить практика, у більшості випадків неповнолітні не мають самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, що унеможливує застосування покарання у вигляді штрафу. Тому в ч. 3 ст. 99 КК України законодавець вказав, що до неповнолітнього, що не має самостійного доходу, власних коштів або майна, на яке може бути звернене стягнення, засудженого за вчинення злочину, за який передбачено основне покарання лише у виді штрафу понад три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, може бути застосовано покарання у виді громадських робіт або виправних робіт.

В свою чергу, застосування громадських або виправних робіт також викликає певні складнощі. Зазначені покарання можуть бути застосовані тільки до неповнолітніх віком від 16 до 18, що дає підстави говорити про неможливість їх застосування до неповнолітніх у віці від 14 до 16 років. Наприклад, у санкції ч. 1 ст. 186 КК України (Грабіж) передбачені наступні види покарань – штраф від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадські роботи на строк від ста двадцяти до двохсот сорока годин, або виправні роботи на строк до двох років, або арешт на строк до шести місяців, або позбавлення волі на строк до чотирьох років. Зі змісту статті 101 КК України зрозуміло, що арешт призначається неповнолітнім, які досягли 16 років. Тому до осіб у віці 14 до 16 років за вчинення грабежу може бути застосоване лише позбавлення волі на певний строк. Н. Л. Березовська відмічає, що при засудженні до покарання у виді позбавлення волі неповнолітній відривається від життя в нормальних умовах, ізолюється від суспільства, потрапляє в обстановку, яка різко відрізняється від життя на волі, де можливість залучення до антигромадських стереотипів поведінки значно зростає, а адаптаційні здатності особи до життя на волі після звільнення знижуються [3, 159].

Окрім того, як свідчить практика, ефективність покарання у вигляді позбавлення волі є досить низькою. У багатьох країнах ставиться під сумнів доцільність застосування зазначеного покарання, і як найбільш дієвий захід карально-виховного впливу підкреслюється необхідність скорочення сфери застосування позбавлення волі та розширення практики використання альтернативних засобів [4, 52].

Одним із ефективних видів покарання можна назвати громадські роботи. Застосування даного виду покарання в умовах кризової соціально-економічної ситуації дозволило б зайняти значну масу неповнолітніх

засуджених суспільно корисною працею, а також одержати певний економічний ефект на благо суспільства. У результаті застосування до неповнолітніх даного виду покарання відбувається обмеження беззмістовного дозвілля неповнолітніх засуджених і формується відповідальне ставлення до суспільно корисної праці [3, 161].

У світовій практиці даний вид покарання існує вже досить давно. Уперше громадські роботи було введено в кримінальний кодекс Швейцарії в 1971 р. і застосовувалося тільки у відношенні неповнолітніх правопорушників у віці від 7 до 18 років. Пізніше громадські роботи у Швейцарії стали призначатися як основне покарання неповнолітнім і як додаткове - дорослим у деяких кантонах країни. Нині у багатьох країнах світу даний вид покарання застосовується з 13 або 14 років, наприклад в Узбекистані, Таджикистані, Азербайджані, Казахстані, Польщі, Киргизстані та інших країнах.

Аналіз трудового законодавства України підтверджує можливість застосування громадських робіт до неповнолітніх по досягненню ними 14 років. Зокрема, відповідно до 188 КЗпП України у деяких випадках за згодою одного із батьків або особи, що його замінює, можуть прийматись на роботу особи, які досягли 15 років, а також для підготовки молоді до продуктивної праці допускається прийняття на роботу учнів загальноосвітніх шкіл, професійно-технічних і середніх спеціальних навчальних закладів для виконання легкої роботи, що не завдає шкоди здоров'ю і не порушує процесу навчання, у вільний від навчання час по досягненні ними чотирнадцятирічного віку за згодою одного з батьків або особи, що його замінює[5].

З огляду на це, можливість застосування громадських робіт щодо осіб від 14 до 15 років вбачається цілком логічним та обґрунтованим.

Н. Л. Березовська пропонує наступні шляхи активізації застосування даного виду покарання: збільшення кількості санкцій, що передбачають громадські роботи як основний вид покарання; установлення можливості застосовувати громадські роботи також і як додатковий вид покарання, у тому числі й у випадках, коли вони безпосередньо не передбачені в санкції відповідної статті [3, 161].

Однак, в даному випадку слід звернути увагу на те, що в ч. 2 ст. 52 КК України громадські роботи не віднесені до додаткових покарань. Тому в разі встановлення можливості застосування громадських робіт до неповнолітніх і як додатковий вид покарання виникає необхідність внесення змін не лише до розділу XV Загальної частини КК України «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх»,

а й до розділу Х «Покарання та його види», зокрема до ч. 2 ст. 52 КК України.

Таким чином, на основі аналізу розділу XV Загальної частини Кримінального кодексу України (Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх), а також відповідних санкцій Особливої частини цього кодексу можна зробити висновок про те, що система покарань, які застосовуються до неповнолітніх, містить певні прогалини і потребує реформування. Зокрема, доцільно передбачити можливість застосування громадських робіт з 14-річного віку, що не суперечить трудовому законодавству та дає змогу залучити неповнолітнього до суспільно-корисної праці.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 01. 09. 01 р. // Відомості Верховної Ради України – 2001. - № 25-26. – Ст.131
2. Родіонов В. В. Проблемні питання кримінальної відповідальності неповнолітніх / В.В. Родіонов // Юридична Україна. – 2007. – № 1. – С. 91-93.
3. Березовська Н. Л. Деякі проблемні питання призначення покарань неповнолітнім / Н. Л. Березовська // Вісник Асоціації кримінального права України. – 2014. – № 1(2). – с. 158-168.
4. Северин О. О. Комплексний підхід при застосуванні до неповнолітніх правопорушників альтернативних фізичній ізоляції заходів впливу / О. О. Северин // Право України. – 2006. – №7 – С. 52-55.
5. Кодекс законів про працю України: Кодекс від 10.12.1971 № 322-VIII[Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/322-08/page>.

Науковий керівник:

к.ю.н., доцент кафедри державно-правових дисциплін
О.М. Сокурченко